

Territorialstatens tilstand i dagens Midtøsten

Henriette Ullavik Erstad
Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)

Brennpunkt Midtøsten: Byene som prisme

Nils A. Butenschøn og Rania Maktabi (red.)
Universitetsforlaget, 2018

Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren

Jon Nordenson
Universitetsforlaget, 2018

Israel: Historie, politikk og samfunn

Marte Heian-Engdal
Cappelen Damm Akademisk, 2018

Sammendrag

Hvordan forstå Midtøsten i dag? Til tross for et enormt litterært landskap som forsøker å belyse denne komplekse regionen, er dette et spørsmål man ikke bør ta lett på. Dette bokessayet diskuterer hvordan de tre bøkene *Brennpunkt Midtøsten: Byene som prisme* (Butenschøn & Maktabi 2018), *Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren* (Nordenson 2018) og *Israel: Historie, politikk og samfunn* (Heian-Engdal 2018) bidrar til vår forståelse av Midtøsten i dag. Selv om bøkene har ulike hovedfokus, har de til felles at de beskriver og analyser tilstanden til en rekke av regionens territorialstater. Selv om begreper som suverenitet og territoriell integritet ikke nødvendigvis gir mening i regionen i dag, redegjør bøkene for hvorfor det likevel ikke ser ut til at vi kommer til å se noen endringer i eksisterende statsdannelser i tiden som kommer.

Nøkkelord: Midtøsten • fred • konflikt

*Kontaktinformasjon: Henriette Ullavik Erstad, e-post: henrietteue@nupi.no

©2019 Henriette Ullavik Erstad. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.
Citation: Henriette Ullavik Erstad (2019). «Territorialstatens tilstand i dagens Midtøsten», 77(1): 27–36. <http://dx.doi.org/10.23865/impol.v77.1507>

1. Innledning

Hundre år etter at Sykes Picot-avtalen ble signert, er landegrensene den konstruerte i Midtøsten under press. Noen vil til og med hevde at de ikke eksisterer lenger - faktisk er jo tross alt at de ikke respekteres av hverken statlige eller ikke-statlige aktører.¹ Spenningsnivået mellom regionale og internasjonale stormakter fortsetter å utspille seg på territoriet til de mest sårbare, fra Syria i nord til Jemen i sør. Et illustrerende eksempel på dette er at USA, paradoksalt nok, nylig gikk ut og ba Iran om å respektere Iraks suverenitet.² Men som den såkalte arabiske våren illustrerte i 2011, kommer også presset mot status quo nedenfra. I tillegg er palestinerne og kurdernes kamp for selvstendighet like reell i dag som før, mens arabiske separatister i sørvestlige Iran fortsetter å kjempe mot det de kaller 'den persiske okkupasjonen'. Like viktig er den voldelige ekstremismen som mobiliseres på tvers av landegrensar, og at militante jihadistgrupper som Den islamske statens *raison d'être* er å utslutte den territoriale arven etter 1918. Hvordan skal man egentlig forstå Midtøsten i dag?

Til tross for et enormt litterært landskap som forsøker å belyse denne komplekse regionen, er dette et spørsmål man ikke bør ta lett på. Det finnes ingen enkle svar. En tidligere kollega i Teheran fortalte meg en gang at «det er når du tror du har skjønt noe, at du ikke har skjønt noen ting». Dog satt litt på spissen, skal man være ydmyk og bevisst på egne begrensninger når man som nordmann dykker inn i materien av noe langt borte. Den svært dynamiske situasjonen gjør det også nærmest umulig å holde seg oppdatert til enhver tid. Det som skjedde på mandag, er ikke nødvendigvis relevant på tirsdag. Krig og ustabilitet begrenser både forskerens tilgang til primærdata og troverdigheten til tilgjengelig sekundærlitteratur. Utfordringer er nemlig ikke bare sikkerhetsmessige eller praktiske, men dukker også opp i form av at de fleste samtaleemner er politiserte og underlagt såpass motstridende fortellinger at man skal være rimelig trygg på informasjonen man velger å inkludere.

Å skrive en bok om aktuelle problemstillinger i Midtøsten er med andre ord ingen enkel oppgave. Likevel har norsk faglitteratur blitt beriket med tre bøker om regionen med høy faglig kvalitet det siste året. Nils A. Butenschøn og Rania Maktabi har vært redaktører for *Brennpunkt Midtøsten: Byene som prisme*, og de har fått med seg et imponerende knippe kyndige forskere på laget. Jon Nordenson har tatt utfordringen med å forklare den såkalte arabiske våren på knappe 300 sider i boken *Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren*. Like krevende har det nok vært for Marte

¹ Se for eksempel Yezid Sayigh (2018). «Hybridizing Security: Armies, Militias and Constrained Sovereignty.» *Carnegie Endowment for Peace* 30.20.2018. Tilgjengelig på <http://carnegie-mec.org/2018/10/30/hybridizing-security-armies-militias-and-constrained-sovereignty-pub-77597>; og Ranj Alaaldin (2018) «Containment and Engagement: The Rise of Armed Non-State Actors.» *al-Sharq Forum* 3.10.2018. Tilgjengelig på <https://www.sharqforum.org/2018/10/03/containment-and-engagement-the-rise-of-armed-non-state-actors/>

² Reuters (2018). «Baghdad rejects U.S. interference in its affairs after U.S. Twitter comments.» *Reuters* 3/11/2018. Tilgjengelig på <https://uk.reuters.com/article/uk-usa-iran-sanctions-iraq/baghdad-rejects-u-s-interference-in-its-affairs-after-u-s-twitter-comments-idUKKCN1N80MA>

Heian-Engdal å skrive boken *Israel: Historie, politikk og samfunn*. Mens Nordensons bok er ment som en lærebok på universitetsnivå, er de to andre faglige innføringsbøker rettet mot et bredere publikum. Til tross for at bøkene har ulikt hovedfokus, har de til felles at de beskriver og analyserer tilstanden til en rekke av regionens territorialstater. Hvordan bidrar bøkene til å øke vår forståelse av Midtøsten i dag?

2. Brennpunkt Midtøsten: Byene som prisme

Hvordan ser fremtiden ut for et ustabil regionalt system bestående av konstruerte landegrenser, uten en gitt stormakt? Hvorfor er det så vanskelig å løse regionens konflikter, gamle så vel som nye? Dette er spørsmål *Brennpunkt Midtøsten* ønsker å belyse gjennom å «tilby originale blikk på regionen og utfordringene den står oppi ved å ta utgangspunkt i byene der konfliktlinjer dannes og brytes, og statenes politikk utformes» (13). Med tanke på byenes sentrale rolle i det komplekse konfliktbildet vi ser i Midtøsten i dag, er dette et svært godt utgangspunkt, og boken leverer.

Innledningsvis byr redaktørene Butenschøn og Maktabi på en oversiktlig innføring i regionen, fra hvordan byene og statssystemet oppsto, til den arabiske våren og dagens skillelinjer i arabisk politikk. Mens en rekke byer representerer historisk kontinuitet, er statene mer usikre og ustabile enheter, blir det forklart (14, 16). En viktig årsak til dette er at selv om arabiske samfunn deler trekk som tradisjonelt sett har vært nyttige verktøy i nasjonsbygging, fra språk til kulturelle tradisjoner, er etniske og religiøse identiteter ofte sterkere enn fellesskapet som defineres av nasjonalstaten (16, 21). Dette er i stor grad et resultat av Sykes Picot-avtalen. Som David Fromkin (1989) så godt formulerte det, ble alle beslutninger tatt med lite kunnskap om, eller hensyn til, verken landene og folkene de berørte. Disse skillelinjene har også kommet tydeligere til uttrykk de senere år, mye på grunn av at såkalte etniske eller sekteriske entreprenører i økende grad utnytter dem til å oppnå egne politiske mål (se for eksempel Hashemi & Postel 2017).

Brennpunktet Jerusalem er helt essensielt for en bok som tar for seg både gamle og nye konflikter. I motsetning til Jerusalem representerer ikke statsdannelsen Israel historisk kontinuitet, og oppstod «på bekostning av palestinerne og mot hele regionens vilje», som Butenschøn skriver (49). Til tross for en sterk sentralmakt (vel å merke uten grunnlov) kan Israel knapt nok sies å være en territorialstat. Den har fortsatt ikke et tydelig avgrenset geografisk område, og dens eksistens trues av både interne og eksterne krefter. Men hvor sannsynlig er det egentlig at noe drastisk kan skje den israelske statsdannelsen slik vi kjenner den i dag? Selv om prinsippet om en palestinsk statsdannelse er anerkjent, argumenterer Butenschøn for at det ikke ser særlig lyst ut for en egen suveren stat (31). Den omfattende ekspansjonspolitikken peker på at den israelske okkupasjonen ser ut til å være permanent, og i tillegg fremstår det internasjonale samfunnet som handlingslammet (40). Med president Trump i Det hvite hus står Israels stormaktsgaranti, som det avhenger av i en region uten legitimitet, støtt. Selv om Israel er en stat i Midtøsten, men ikke *av* Midøsten, som Butenschøn og Maktabi nevner innledningsvis, ser det altså ikke ut til at staten Israel kan rokkes ved med det første.

Boken tar også for seg regionens mest sårbare stater, som foruten Irak nå også inkluderer Syria Jemen og Libya.³ Det er ikke urimelig å hevde at det er de tre sistnevnte som representerer de verst tenkelige utfallene for den arabiske våren, selv om situasjonen i Egypt også er svært bekymringsverdig. Vi blir bedre kjent med den syriske handelsbyen Aleppo (Jonas Dræge) og de jemenittiske og libyske hovedstedene Sanaa (Eirik Hovden) og Tripoli (Knut S. Vikør). Byene har vært symbolske for deres respektive borgerkriger, og de rystende bildene som florerte i det internasjonale nyhetsbildet etter 2011 kom ofte herfra. I samtlige kapitler er det imidlertid landenes og byenes historie som står i sentrum, og årsaksforklaringene som finnes her er viktig innsikt i hvorfor stabilisering og løsning av konfliktene er så fryktelig krevende.

Fremtiden til disse svært fragmenterte og krigsherjede landene er vanskelig å se for seg i skrivende stund. Hvordan skal president Bashar al-Assad konsolidere makten og samle et land hvor sårene er såpass dype at de oppleves som uhelbredelige? Ifølge Dræge vil spenningene mellom regioner og de ulike skillelinjene være til hinder for vellykket statsbygging, uansett hvem som sitter ved makten og uansett om Syria holder på de nåværende territorielle grensene (66). Hvordan skal konglomeratet av lokale og regionale aktører bli enige i Jemen? Hovden hevder at avvæpning av stammene, som vil være avgjørende for å finne en løsning på vår tids største humanitære katastrofe, er utopisk (214). Og kommer Libya noensinne til å bli en enhetlig territorialstat, eller går det mot disintegrasjon? Vikør argumenterer for at nøkkelen for å holde Libya samlet og finne fred vil være å finne en rolle der Tripoli kan være et tyngdepunkt uten at andre regioner, og særlig Benghazi, føler seg ekskludert og undertrykt (284).

Et annet land i regionen med dype sår er Irak, og i kapittel 5 (Truls Tønnessen) og 12 (Morten Bøås) diskuteres den irakiske hovedstaden Bagdad og den kurdiske hovedstaden Erbil. Mellomstatlige kriger på 1980- og 1990-tallet, den amerikansk-ledede invasjonen i 2003, borgerkrigen mellom 2006 og 2011, og fremveksten av IS i 2014, har naturligvis hatt katastrofale følger, fra Mosul i nord til Basra i sør. Alt for mange menneskeliv har gått tapt som konsekvens av dette, og irakere sliter fortsatt med å sette bitene av landet sitt tilbake på plass. IS herjer fortsatt, selv om Iraks tidligere statsminister Haider al-Abadi erklærte dem militært overvunnet i desember 2017. Hvordan Irak skal finne veien til fred og forsoning mellom landets ulike folkegrupper, midt oppi en krevende økonomisk, politisk og sikkerhetsmessig situasjon, er uvisst. Både Tønnessen og Bøås byr på engasjerende fortellinger om hvorfor.

Kjetil Selviks kapittel om Teheran er vellykket i å navigere leseren gjennom iransk politikk og samfunn, som ikke alltid er like lett å forstå seg på. Selvik peker for eksempel på forskjellene mellom det velstående nord og det fattige sør, studenter som støtter regimet og studenter som trosser moralpolitiet, i tillegg til den paradoksale tilstedeværelsen av narkotikamisbruk og chadorbærende gateprostituerte (152). Like opplysende er den grundige gjennomgangen av de ulike hovedsynene på

³ Se Fund for Peace (2018). *Fragile State Index*. Tilgjengelig på <http://fundforpeace.org/fsi/data/>

politisk islam som eksisterer i Iran, som sjeldent fremheves i den vestlige debatten. Selvik skiller mellom de som ser islam som en grunnleggende politisk religion på den ene siden; reformistene, som er positive til islamsk identitet og kultur, men angriper ideen om at islam utgjør en mal for en bestemt politisk samfunnsorganisering; og de sekulære, som ikke anser en islamsk republikk som demokratisk og fremmer behovet for et helt nytt politisk system, på den andre (161).

Kort oppsummert vil det å lese denne boken være en lærerik opplevelse for enhver med interesse for Midtøsten i dag, og med forfatterens egne opplevelser byr den på originale, empiriske bidrag. Om man likevel skal påpeke noe, må det være at det jeg savner litt i boken er de lokale stemmene i byene som presenteres. Når man leser innledningen, får man inntrykk av at «froskeperspektivet» skal være enda mer fremtredende enn det er. Hvem er kvinnen på gata, og hvordan ser verden ut fra hennes ståsted i denne strategisk viktige gryta? Selv om det er byene som står i fokus i alle kapitlene, har forfatterne også forskjellige tilnærminger til både struktur og innhold. Dette gjør også at leseopplevelsen tidvis føles litt rotete, men det kan argumenteres for at dette er en styrke så vel som en svakhet. Det er jo forfatterens egne opplevelser fra byene som står i fokus, og dette fremheves nettopp av en slik struktur.

3. Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren

Folkelige opprør i Midtøsten er langt fra noe nytt. I år 750 ble umayyadedynastiet med hovedsete i Damaskus avsatt av et folk som ikke lenger var tilfreds med styret de levde under. I 1919 fant demonstrasjoner sted i både Tunisia, Libya og Egypt.⁴ I vår tid er det imidlertid få opprør som har fått så stor oppmerksomhet som den såkalte arabiske våren i 2010/2011. I et lite øyeblikk kunne faktisk en lysere og mer demokratisk horisont skimtes idet millioner av innbyggere tok til gatene på tvers av Midtøsten og Nord-Afrika. Alt for mange kjente seg igjen i situasjonen til 26 år gamle Mohamed Bouazizi, som i protest tente på seg selv den 17. desember 2010 (Nordenson 2018: 19). Bouazizi, som døde av skadene på et lokalt sykehus kort tid etter, fikk aldri oppleve det den symbolske handlingen var i ferd med å iverksette.

Som Nordenson skriver, hadde folk fått nok av «konstante ydmykelser i møte med et korrump statsapparat, i en håpløs hverdag uten utsikter til forbedring og i et autoritært samfunn uten muligheter for debatt og politisk deltakelse» (19). Selv om demonstrantene kom fra svært forskjellige kontekster og representerte folkegrupper på tvers av en rekke ulike skillelinjer – fra unge og eldre til sekulære og islamister – hadde de én fellesnevner: de krevde endring. Slik ble det imidlertid ikke. Det eneste nye demokratiet som så dagens lys etter opprøret, var Tunisia, mens tragedien inntraff i Syria, Jemen og Libya. Hovedårsaken til dette er det Nordenson beskriver som

⁴ Se for eksempel Lisa Anderson (2018). «Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya.» *Foreign Affairs* Mai/Juni 2011. Tilgjengelig på <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2011-04-03/demystifying-arab-spring>

en «kontrarevolusjon». Til tross for store variasjoner i alt fra styresett til utgangspunkt, hadde nemlig også regimene én fellesnevner: «de ville holde på makten, koste hva det koste ville» (27).

Nordensons formål med boken er å forklare fenomenet som bredte seg over regionen for knappe 8 år siden. Hvorfor brøt opprørene i de arabiske landene ut, og hvorfor fikk de så ulike utfall? Tittelen *Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren* er egentlig litt misvisende – første halvdel av boken vies nemlig til å holde leseren i hånden gjennom en velskrevet og detaljrik fremstilling av regionens historiske bakteppe. Fra det islamske kalifatet og imperietiden til europeernes kolonialisering på bekostning av Det osmanske riket, samt første verdenskrig og dets konsekvenser, peker Nordenson på de mange historiske årsakene til hvordan regionen har utviklet seg til slik vi kjenner den i dag.

Dette er én av bokens styrker – man kan ikke forstå opprørene uten å også forstå de historiske betingelsene og maktforholdene som førte til de autoritære styresettene fremvekst. Nordenson peker også på konsekvensene av Sykes Picot. Med manglende legitimitet blant befolkningen de skulle herske over, skapte de nyinnsatte herskerne gradvis et økt behov for overdreven maktbruk i møte med opprør (262). Det var altså frykten for interne kupp og eksterne intervensjoner som førte til regimenes sterke grep. Denne koloniale arven lever videre i beste velgående, argumenterer Nordenson. Den forklarer også hvorfor enkelte statsledere valgte en «bulldoserstrategi» i møte med krav om demokratisering i 2011. Denne sikkerhetsorienteringen danner også grunnlaget for alliansedannelser i Midtøsten, som igjen former regionens internasjonale relasjoner (Ryan 2015).

Som Nordenson påpeker, er det betydelig konsensus i akademia om at det kunstige statssystemet har vært avgjørende for regionens fremvekst av autoritære regimer, selv om det er uenighet om til hvilken grad. Det mest innovative med boken er dermed ikke fortellingen om dette, men hvordan han vellykket knytter både denne og andre årsaksforklaringer opp til opprørene i 2011. Nordenson peker også på regional maktkamp, sekterisme og ekstremisme, islamisme og mangel på tillit og alternativ som sentrale årsaksfaktorer for hvordan det gikk som det gikk. Han fremhever særlig tre hovedkilder til misnøye som vokste frem tidlig på 2000-tallet: unge, utdanning og arbeid (115). Den velfunderte historiske forankringen gjør at man blir overbevist om hvordan kombinasjonen av disse resulterte i det fatale utfallet (med unntak av Tunisia).

Autoritære staters kamp for overlevelse vil fortsette å prege Midtøsten i tiden som kommer. Som Nordenson skriver, vil det ikke være bærekraftig for regimer å fortsette slik de har gjort uten å imøtekomme krav fra befolkningen. Som leser ville det vært interessant å høre mer om hvilken demokratisk modell Nordenson mener det er realistisk å utvikle i landene som diskuteres. Nordensons bok er en glede å lese både for de med særlig interesse for Midtøsten, men også for de som har begrenset kunnskap fra før. Boken kan være et viktig pensumtilskudd til et innføringskurs i studiet av regionen.

4. Israel: Historie, politikk og samfunn

I år fyller staten Israel 70 år, og Marte Heian-Engdal har gitt ut en faglig sterk og innholdsrik monografi om landet som stadig preger det internasjonale nyhetsbildet. Boken er relevant for alle med interesse for staten Israel, fra bevegelsen som førte til dens opprettelse og til i dag. Som forfatteren skriver innledningsvis, er boken et ønsket bidrag til det norske faglitterære landskapet om en stat som fortsetter å utgjøre en sentral del av konfliktbildet i Midtøsten. Heian-Engdals ambisjon med denne boken er å legge til flere lag i fortellingen om staten Israel, og på den måten gjøre den *mer* komplisert, ikke mindre (9). For å oppnå dette har Heian-Engdal gitt boken en tematisk struktur, med utgangspunkt i det hun synes er «de mest sentrale delene av landets historie, politikk og samfunn» (9).

Boken er både velskrevet og rik på illustrasjoner, noe som gjør det tematisk brede innholdet lettere å fordøye. Heian-Engdals detaljrike fremstilling er imponerende, og vitner om at det ligger mye arbeid bak. Til tross for at boken ikke er kronologisk oppbygd, er det en naturlig overgang mellom de ulike kapitlene. Forfatteren skriver innledningsvis at boken ikke tar for seg palestinerne situasjon i særlig grad, som forståelig nok er en nødvendig avgrensning i en bok som allerede har valgt å inkludere svært mye. For å forstå Palestina, må man imidlertid også forstå Israel, og dermed er boken likevel et viktig bidrag til litteratur som tar sikte på å øke vår forståelse av konflikten som sådan. Det er langt fra urimelig å hevde at man blir mye klokere på palestinerne situasjon av å lese denne boken, selv om det ikke var et mål i seg selv.

Heian-Engdal åpner med å gjøre rede for hvordan sionistbevegelsen som resulterte i opprettelsen av staten Israel bredte seg om i Europa på 1800-tallet som reaksjon på den voksende antisemittismen (13). Hun beskriver bevegelsens utvikling fra mobiliseringen under Theodor Herzl, til de første jødiske immigrasjonsbølgene (også kjent som «*Aliyah*») til Palestina (20). Nytt for noen er det kanskje at sionistene vurderte både Uganda og Argentina som potensielle områder for opprettelsen av en ny, jødisk statsdannelse. Som dette kapitlet illustrerer, er det også mange paralleller mellom opprinnelsen til sionistbevegelsen og de mange andre bevegelsene som eksisterer i Midtøsten og andre steder i dag: nemlig at frigjøring fra ulike former for strukturell undertrykkelse er en hovedingrediens. Når en leser dette kapitlet, er det vanskelig å la være å reflektere over at det paradoksalt nok var jødene egen frigjøringskamp som resulterte i palestinerne desperate situasjon. Overgrepene de selv opplevde i Europa, legitimerer ifølge rådende diskurser i Israel overgrepene de selv utfører mot befolkningen i Palestina i dag.

Man lærer også hvordan hebraisk som et felles språk ble et viktig verktøy i jødisk nasjonsbygging, og at oppkjøp av land fra palestinere stod sentralt i statsdannelsen (21–23). Dette gir en god overgang til kapittel 3, hvor Heian-Engdal fremfor å utbrodere den velkjente Israel-Palestina-konflikten, går i dybden på de mange andre etniske og religiøse folkegruppene som bor i landet i dag. Hvem er egentlig jøde?

Selv om Heian-Engdal avslutningsvis understreker at palestinerne situasjon er den mest håpløse, får leseren et forfriskende innblikk i hvordan både russiske, afrikanske og arabiske jøder har slitt med å finne sin plass i den nye staten Israel; arabiske jøder brukte lang tid på å venne seg til at «oss» var jødene og «dem» var araberne, mens russerne i stor grad utviklet en transnasjonal identitet grunnet deres tilhørighet andre steder (49). Som utenforstående er det sjeldent det er disse folkegruppene man først tenker på i forbindelse med det israelske samfunn.

Heian-Engdal går også raskt gjennom hvordan første verdenskrig førte til en omveltning av sionistenes prosjekt. Fra nå av ble motstanden først og fremst lokal i karakter – Det osmanske riket var naturlig nok ikke lenger et hinder for en jødisk stat i Palestina. Israel var likevel den nye naboen som ingen i nabolaget liker. I 1979 tok Den islamske republikken Iran over Nassers selverklærte rolle som talsmann for palestinerne sak. Selv om flere sider i kapittel 6 vies til Hizbollah, nevnes Iran bare et par ganger i løpet av boken. Det er ikke mye en savner i en så innholdsrik bok, men det anspente forholdet mellom Israel og Iran etter 1979 skulle jeg gjerne lest et avsnitt eller to om. I kapittelet om nye, eksterne trusler, for eksempel, hadde det ikke vært direkte irrelevant å nevne hvordan Iran har mobilisert en rekke sjiamilitser – med hjelp av Hizbollah – under banneret «motstandsaksen».⁵

Av de mange fellestrekkene ved disse gruppene er den ideologisk forankrede kampen mot Israels eksistens. Israel er dermed besatt av å eliminere disse interne og eksterne truslene, og det er denne besettelsen av nasjonal sikkerhet som paradoksalt nok også er enhver regionalstats egen kilde til usikkerhet. Israels ekspansjonistiske politikk har mobilisert anti-sionistiske krefter, samtidig som de samme kreftene til dels har ført til behovet for en slik aggressiv politikk. Dette utgjør en sentral dimensjon av regionens internasjonale relasjoner – når Washington fremmer regimeendring i Iran, utfører den iranske revolusjonsgarden luftangrep mot iransk-kurdisk opposisjon i nord-Irak. Når Saudi-Arabia øker støtten til separatistgrupper inne i Iran, gjør Iran det samme til Saudi-Arabias sjiaminoritet. Om man skulle påpeke noe annet i denne sammenheng, er det også at både Hamas og Hizbollah defineres i boken som ikke-statlige aktører, noe de strengt tatt ikke er – i motsetning til Den palestinske islamske Jihad er begge politiske aktører som i tillegg tilbyr ulike velferdstjenester, fra sykehus til skoler.

Forfatteren Marjane Satrapi sa en gang at «forskjellen mellom deg og ditt regime er større enn forskjellen mellom deg og meg, og forskjellen mellom meg og mitt regime er større enn forskjellen mellom meg og deg. Og våre regimer er veldig mye av det samme.»⁶ Selv om det er god grunn til å kritisere staten Israel, er svartmaling

⁵ Se for eksempel Afshon Ostovar (2016). *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards*. Oxford: Oxford University Press.

⁶ Sitatet var et svar på spørsmålet om hun så forskjeller mellom kristne fundamentalister i USA og revolusjonære islamister i Iran. Se intervjuet med Michelle Goldberg (2005) «Sexual Revolutionaries». *Salon* 24.04.2005. Tilgjengelig på https://www.salon.com/2005/04/24/satrapi_2/

av den israelske befolkningen verken sunt eller hensiktsmessig. En forenklet tilnærming med forankring i sympati med palestinerne sak kan føre til både misforståelser og farlige fordommer. Heian-Engdals kanskje viktigste bidrag er at hun lykkes med nettopp dette, nemlig å gjøre historien om staten Israel, og ikke minst menneskene som bor der, mer komplisert.

5. Konklusjon

Norsk faglitteratur om Midtøsten har blitt beriket med tre innholdsrike bøker det siste året. Selv om begreper som suverenitet og territoriell integritet ikke nødvendigvis gir mening i regionen i dag, redegjør bøkene for hvorfor det likevel ikke ser ut til at vi kommer til å se noen endringer i eksisterende statsdannelser i tiden som kommer. Samtidig problematiseres det at det vil være vanskelig for samtlige land å stabiliseres, gjenoppbygges og finne veien ut av sårbarhet, uten demokratisk utvikling. Dersom en slik utvikling ikke finner sted, vil vi trolig se mer til både krig og konflikt fremover. Alle tre bøkene bidrar til at man bedre kan forstå denne dynamikken, og sammen utgjør de dermed et kjærkomment tilskudd til disiplinen.

Om forfatteren

Henriette Ullavik Erstad er forskningsassistent i Forskningsgruppen for Fred, konflikt og utvikling ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI). Erstad har en mastergrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. I masteroppgaven så hun på hvordan Iran har mobilisert irakiske sjiamilitser siden 1979. Hun har gjort feltarbeid i Iran og Irak.

Litteratur

- Butenschön, Nils & Rania Maktabi (red.) (2018) *Brennpunkt Midtøsten. Byene som prisme*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fromkin, David (1989) *A Peace to End all Peace: The fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Macmillan.
- Hamid, Shadi (2018) «Tunisia's tough lesson for Mohammed Bin Salman.» *The Washington Post* 28.11.2018. Tilgjengelig på https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/11/28/tunisia-tough-lesson-for-mohammed-bin-salman/?utm_term=.b2c8804bd99d
- Hashemi, Nader & Danny Postel (2017) *Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East*. London: C. Hurst & Co.
- Heian-Engdal, Marte (2018) *Israel: Historie, politikk og samfunn*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Nordenson, Jon (2018) *Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ryan, Curtis R. (2015) «Regime Security and Shifting Alliances in the Middle East.» *Project on Middle East Political Science (POMEPS)* 20.08.2015. Lesedato: 14 november 2018. Tilgjengelig på <https://pomeps.org/2015/08/20/regime-security-and-shifting-alliances-in-the-middle-east/>

Abstract in English

How to understand the contemporary Middle East? Despite a growing literary landscape attempting to illuminate this complex region, this question should not be taken lightly. This essay discusses how the following books contribute to our understanding of the region today: *Brennpunkt Midtøsten: Byene som prisme* (Butenschøn & Maktabi 2018), *Fra opprør til kaos: Midtøsten etter den arabiske våren* (Nordenson 2018) and *Israel: Historie, politikk og samfunn* (Heian-Engdal 2018). While the books have different thematic approaches, all three describe and analyse the current state of the region's territorial entities. Although concepts such as sovereignty and territorial integrity do not necessarily make much sense in the region today, the authors explain why it is unlikely that we are going to see any changes in existing state formations in the foreseeable future.

Keywords: Middle East · peace · conflict